

Fundusze Europejskie

Rzeczpospolita Polska

Dofinansowane przez Unię Europejską

Europejski Fundusz Rolny na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich: Europa inwestująca w obszary wiejskie

Koncepcja

„Ekomuzeum Chmielnicka Kraina Dziedzictwa i Aktywności”

Gmina Chmielnik

Chmielnik, 2025

Zadanie realizowane przez Fundację Socjometr Laboratorium Rozwiązań Społecznych w ramach umowy nr 02/2025/EKO z 1.07.2025, polegające na **„Opracowaniu koncepcji Ekomuzeów – opracowanie dokumentów koncepcyjnych oraz przeprowadzenie warsztatów.”** w ramach operacji własnej „EKOMUZEUM Białe Ługi” w ramach wdrażania Lokalnej Strategii Rozwoju realizowanej przez Lokalną Grupę Działania "Białe Ługi" w ramach Planu Strategicznego dla Wspólnej Polityki Rolnej na lata 2023–2027 dla interwencji I.13.1 LEADER/Rozwój Lokalny Kierowany przez Społeczność (RLKS) – komponent wdrażanie LSR.

Spis treści

1. Wstęp.....	4
2. Wprowadzenie do idei Ekomuzeów	4
3. Charakterystyka gminy Chmielnik.....	5
3.1. Ogólna charakterystyka administracyjno-geograficzna	5
3.2. Potencjał społeczny, kulturowy, przyrodniczy, historyczny i turystyczny	6
4. Struktura i rola partnerstwa	8
4.1. Włączenie społeczne na etapie tworzenia dokumentu	8
4.2. Partnerstwo lokalne na rzecz muzeum	9
5. Przebieg trasy – opis punktów i atrakcji	9
5.1. Ogólne założenia Ekomuzeum	9
5.2. Lista i opis punktów	10
5.3. Układ Ekomuzeum Chmielnicka Kraina Dziedzictwa i Aktywności.	11
5.4. Lista projektów do realizacji:	11
6. Plan realizacji koncepcji.....	12
7. Lista projektów do realizacji	13
7.1. Projekty infrastrukturalne.....	13
7.2. Projekty edukacyjne i promocyjne	14
7.3. Projekty z zakresu turystyki lokalnej i przedsiębiorczości	14

1. Wstęp

Dokument przedstawia koncepcję powołania ekomuzeum w Gminie Chmielnik – miejsca, które w nowoczesny sposób będzie chronić i promować lokalne dziedzictwo przyrodnicze oraz kulturowe. Jest on rezultatem prac podjętych w ramach przedsięwzięcia „Opracowanie koncepcji Ekomuzeów – opracowanie dokumentów koncepcyjnych oraz przeprowadzenie warsztatów”, realizowanego jako element operacji własnej „EKOMUZEUM Białe Ługi”. Zadanie realizowane jest w ramach wdrażania Lokalnej Strategii Rozwoju przez Lokalną Grupę Działania "Białe Ługi", w ramach Planu Strategicznego dla Wspólnej Polityki Rolnej na lata 2023–2027, dla interwencji I.13.1 LEADER / Rozwój Lokalny Kierowany przez Społeczność (RLKS) – komponent wdrażanie LSR.

Opracowanie ma na celu stworzenie spójnej wizji funkcjonowania ekomuzeum, opartej na identyfikacji i analizie lokalnych zasobów oraz na wypracowaniu sposobów ich udostępniania w formie angażującej społeczność i atrakcyjnej dla gości z zewnątrz. Koncepcja została przygotowana we współpracy z lokalnymi partnerami i inicjatywami oddolnymi, co zapewnia jej zakorzenienie w realiach oraz odpowiadanie na faktyczne potrzeby mieszkańców.

Ekomuzeum, rozumiane jako „żywe muzeum” w przestrzeni otwartej, umożliwia prezentację dziedzictwa przyrodniczego i kulturowego poza tradycyjnymi murami instytucji. Dzięki temu staje się ono narzędziem integracji społecznej, rozwoju autentycznej oferty turystycznej oraz platformą do podejmowania nowych form współpracy. W Gminie Chmielnik idea ta stwarza szansę na budowanie rozpoznawalnej marki regionu i efektywne wykorzystanie lokalnych zasobów w procesie wspierania dobrobytu mieszkańców i wzmocnienia lokalnej gospodarki.

2. Wprowadzenie do idei Ekomuzeów

Ekomuzeum to nietypowa forma instytucji kultury, która powstaje z inicjatywy samych mieszkańców i obejmuje całe środowisko, w którym żyją. Nie jest to tradycyjne muzeum z salami wystawowymi i kolekcją zamkniętą w gablotach, lecz proces wspólnego odkrywania i prezentowania lokalnych wartości. Obejmuje zarówno dziedzictwo materialne – zabytki, krajobrazy czy przyrodę – jak i to niematerialne: pamięć zbiorową, opowieści, rzemiosło czy codzienne zwyczaje, które razem budują tożsamość miejsca.

Najważniejszym wyróżnikiem ekomuzeum jest jego autentyczność i mocne zakorzenienie w lokalnym środowisku. Cała przestrzeń – wieś, miasteczko czy okoliczna przyroda – staje się swoistą wystawą, a rolę przewodnika przejmuje mieszkaniec, który dzieli się własnym doświadczeniem. Dzięki temu zwiedzający nie tylko oglądają, lecz uczestniczą – poprzez rozmowę, warsztaty i wspólne działania. Ekomuzeum może przyjmować różne formy: być tematycznym szlakiem, siecią powiązanych ze sobą miejsc lub współpracą wielu podmiotów tworzących wspólną historię i ciekawą ofertę dla społeczności oraz turystów.

Cztery kluczowe filary ekomuzeum to:

1. Partnerstwo – Podstawą jest współdziałanie mieszkańców, liderów, organizacji i samorządów. To dzięki ich współpracy powstaje wizja ekomuzeum, wybierane są priorytety i

sposoby prezentacji dziedzictwa. Partnerstwo buduje poczucie wspólnoty i wzajemne zaufanie.

2. Zasoby lokalne – Fundamentem ekomuzeum są bogactwa regionu – od budynków, krajobrazów i przyrody, po tradycje, rękodzieło czy opowieści. Traktowane nie jako zamknięte eksponaty, lecz jako żywy element codzienności i czynnik napędzający rozwój.
3. Narracja – To opowieść, która łączy wszystkie elementy w spójną całość. Nadaje sens poszczególnym zasobom i sprawia, że tworzą razem zrozumiałą historię. Może koncentrować się na jednym temacie albo łączyć różne wątki, by budować czytelną i angażującą wizję dla mieszkańców i odwiedzających.
4. Pętla ekomuzeum – To wytyczona trasa piesza, rowerowa czy samochodowa, która spaja najważniejsze punkty i umożliwia poznanie lokalnych zasobów w atrakcyjnej formie. Pętla pełni rolę edukacyjną, integracyjną i promocyjną, zachęcając do aktywnego odkrywania regionu.

3. Charakterystyka gminy Chmielnik

3.1. Ogólna charakterystyka administracyjno-geograficzna

Miasto i Gmina Chmielnik położona jest w południowo-wschodniej części województwa świętokrzyskiego, w powiecie kieleckim. Zajmuje powierzchnię 142 km² i składa się z 26 miejscowości oraz 26 sołectw. Centralnym ośrodkiem jest miasto Chmielnik – dawny ośrodek handlowy i kulturowy, którego historia sięga XIII wieku, kiedy to pod Chmielnikiem w 1241 roku rozegrała się bitwa z Tatarami. Nazwa gminy wywodzi się od uprawy chmielu, co symbolicznie utrwalono w herbie miasta. Położenie na skrzyżowaniu głównych szlaków komunikacyjnych – drogi krajowej nr 73 (Kielce–Tarnów) i nr 78 (Chmielnik–Szczekociny) – oraz przebieg międzynarodowej trasy rowerowej Green Velo nadają gminie dogodne warunki rozwoju gospodarczego i turystycznego.

Pod względem geograficznym gmina leży na styku Podgórze Szydłowskiego i Niecki Nidziańskiej. Obszar charakteryzuje się urozmaiconą rzeźbą terenu, obecnością zjawisk krasowych i bogactwem gleb rolniczych. Występują tu także źródła siarczanowe oraz pokłady gipsów, które kształtują lokalny krajobraz i mogą być wykorzystywane w edukacji przyrodniczej i geoturystyce. Różnorodność środowiska naturalnego w połączeniu z tradycją rolniczą tworzy charakterystyczny obraz gminy – przestrzeni rolniczo-przyrodniczej z dużym potencjałem rekreacyjnym.

Demografia Chmielnika wskazuje na wyraźne wyzwania rozwojowe. Liczba mieszkańców systematycznie spada – z 11 264 w 2019 roku do 10 643 w 2024 roku, co oznacza ubytek o 621 osób, czyli ponad 5% populacji. Gęstość zaludnienia zmniejszyła się w tym okresie z 79 do 75 osób/km². Jednocześnie rośnie wskaźnik obciążenia demograficznego: w 2019 roku na 100 osób w wieku produkcyjnym przypadało 65 osób w wieku nieprodukcyjnym, a w 2024 roku już 71,5. W praktyce oznacza to, że społeczeństwo się starzeje – liczba seniorów wzrosła do 2 532 osób (24% populacji), przy jednoczesnym spadku liczby dzieci i młodzieży do 1 906. Liczba urodzeń utrzymuje się na

niskim poziomie (60 w 2024 roku), a zgony przewyższają je ponad dwukrotnie (128), co skutkuje ujemnym przyrostem naturalnym (-68). Również saldo migracji pozostaje ujemne (-15 w 2024 roku), co wskazuje na dalszy odpływ młodych ludzi z gminy.

Mimo trudnych trendów demograficznych, dane finansowe świadczą o stabilnym rozwoju samorządu. Dochody budżetu gminy na mieszkańca wzrosły z 6 214 zł w 2019 roku do 7 847 zł w 2024 roku, a wydatki z 6 518 zł do 7 414 zł. Gmina inwestuje także w rozwój budownictwa mieszkaniowego – w 2024 roku oddano 40 mieszkań na 10 tys. mieszkańców, co jest wskaźnikiem wyższym niż w wielu sąsiednich gminach i potwierdza lokalną aktywność inwestycyjną.

Infrastruktura techniczna w Chmielniku jest stosunkowo dobrze rozwinięta. Z wodociągów korzysta 99% mieszkańców, z kanalizacji blisko 60%, choć dostęp do gazu pozostaje niski – jedynie 8,9% gospodarstw domowych posiada przyłącze. Rozbudowa sieci gazowej i energetycznej, a także inwestycje w odnawialne źródła energii, stanowią obecnie jedno z kluczowych wyzwań dla jakości życia mieszkańców i ochrony środowiska.

Pod względem gospodarczym gmina wykazuje stabilny rozwój. Liczba podmiotów gospodarczych wzrosła z 908 w 2019 roku do 1 051 w 2024 roku. Szczególnie dynamicznie rozwija się sektor przemysłowy i budowlany (274 podmioty w 2024 roku) oraz działalność jednoosobowa – w przeliczeniu na 10 tys. mieszkańców liczba osób fizycznych prowadzących działalność gospodarczą osiągnęła 798. Wskaźnik przedsiębiorczości wynosi obecnie 988 firm na 10 tys. mieszkańców, co jest wynikiem wysokim jak na gminę miejsko-wiejską i pokazuje, że Chmielnik posiada silne podstawy gospodarcze.

Podsumowując, Gmina Chmielnik to obszar o bogatej historii i znaczącym potencjale przestrzennym, ale równocześnie mierzący się z poważnymi wyzwaniami demograficznymi. Stabilna baza gospodarcza, aktywność inwestycyjna oraz dogodne położenie komunikacyjne stanowią mocne strony, które mogą być wykorzystane w rozwoju turystyki, przedsiębiorczości i nowych form aktywizacji społecznej – w tym w budowaniu koncepcji ekomuzeum, które zintegruje zasoby historyczne, kulturowe i przyrodnicze w spójną narrację rozwoju gminy.

3.2. Potencjał społeczny, kulturowy, przyrodniczy, historyczny i turystyczny

Spółeczność gminy charakteryzuje się silnym zakorzenieniem historycznym i kulturowym, przy jednoczesnych wyzwaniach demograficznych. W 2024 roku ponad 2,5 tys. mieszkańców było w wieku senioralnym, co potwierdza trend starzenia się społeczeństwa. Ujemny przyrost naturalny (-68 w 2024 r.) oraz ujemne saldo migracji (-15) wskazują na depopulację i odpływ młodych mieszkańców do większych ośrodków. Jednocześnie wysoka aktywność społeczna przejawia się w działalności instytucji kultury i organizacji lokalnych. W gminie działa sześć bibliotek, a Gminny Ośrodek Kultury organizuje liczne wydarzenia. W 2024 roku odbyło się aż 284 imprezy kulturalne, w których uczestniczyło blisko 50 tys. osób. Dane te dowodzą, że mimo zmniejszającej się liczby ludności mieszkańcy aktywnie uczestniczą w życiu wspólnotowym, a kultura pozostaje kluczowym nośnikiem tożsamości i integracji.

Dziedzictwo materialne Chmielnika jest wyjątkowo bogate i wielowarstwowe. W centrum miasta zachował się historyczny układ urbanistyczny z rynkiem i XIX-wieczną zabudową, a także zespół kościoła parafialnego pw. Niepokalanego Poczęcia NMP i kościół filialny pw. Świętej Trójcy. Ważnym elementem jest synagoga przy ul. Wspólnej oraz dwa cmentarze żydowskie – stary i nowy – przypominające o wielokulturowej przeszłości, kiedy przed II wojną światową Żydzi stanowili ponad 80% mieszkańców miasta. Dziedzictwo żydowskie, obejmujące także domy modlitwy czy dawną rzeźnię rytualną, stanowi unikalny w skali regionu zasób historyczny, a jego znaczenie wzmacniają działania Chmielnickiego Centrum Kultury i Instytutu Historii. Obok zabytków sakralnych i miejskich należy wymienić obiekty dworskie i pałacowe w Piotrkowicach, Śładkowie Dużym i Lubani, a także klasztor i kościół Zwiastowania NMP w Piotrkowicach – sanktuarium pielgrzymkowe o regionalnym znaczeniu. Dziedzictwo to uzupełniają kapliczki, cmentarze wojenne i miejsca pamięci upamiętniające ofiary II wojny światowej i Holocaustu. To właśnie wielokulturowość, silna pamięć historyczna i bogactwo materialnych świadectw przeszłości stanowią jeden z najważniejszych atutów gminy.

Potencjał przyrodniczy gminy również jest znaczący. Stawy hodowlane i zbiornik rekreacyjny w Śładkowie Małym są nie tylko miejscem wypoczynku, ale i przykładem lokalnego gospodarowania wodą. Cenne są także walory przyrodnicze związane ze zjawiskami krasowymi i źródłami siarczanowymi w obrębie Niecki Nidziańskiej, a także kompleksy leśne i użytki ekologiczne. W strategiach rozwojowych gminy rośnie znaczenie odnawialnych źródeł energii – powstają instalacje fotowoltaiczne i planowane są kolejne projekty w zakresie OZE, co wpisuje się w trend zrównoważonego rozwoju. W kontekście ekomuzeum można traktować te zasoby jako bazę dla narracji o relacji człowieka z przyrodą i gospodarowaniem zasobami środowiska.

Turystyka w Chmielniku ma charakter rozwijający się. W 2024 roku funkcjonowały dwa obiekty noclegowe, a baza gastronomiczna i agroturystyczna sukcesywnie się powiększa. Mimo to ograniczona liczba miejsc noclegowych wciąż jest barierą dla rozwoju dłuższych pobytów. Atutem jest promocja marki „Chmielnickie smaki”, która integruje lokalnych producentów i promuje tradycje kulinarne regionu. Questing i ścieżki tematyczne stają się atrakcyjną formą edukacji i rekreacji, pozwalającą na poznawanie historii i przyrody w angażujący sposób. Ważne są także szlaki rowerowe, zwłaszcza Green Velo, które przebiega przez gminę, a także turystyka religijna, której ośrodkiem jest sanktuarium w Piotrkowicach. To dowodzi, że gmina ma realne szanse na rozwój turystyki rodzinnej, kulturowej, edukacyjnej i pielgrzymkowej.

Analizując potencjały i bariery, należy zauważyć, że Chmielnik posiada wiele mocnych stron: bogate dziedzictwo kulturowe i historyczne, silną pamięć wielokulturową, wysoką aktywność kulturalną mieszkańców, dobre położenie komunikacyjne i stabilną bazę gospodarczą. Walory przyrodnicze, takie jak stawy i zbiorniki wodne, kompleksy leśne czy obszary krasowe, wzmacniają atrakcyjność turystyczną i edukacyjną. Jednocześnie gmina zmagą się ze słabościami: depopulacją i starzeniem się społeczeństwa, ujemnym przyrostem naturalnym i migracją młodych ludzi, ograniczoną bazą noclegową oraz niskim poziomem gazyfikacji. Do tego dochodzi brak formalnych grup artystycznych, co osłabia systemowe wsparcie dla twórczości lokalnej.

Wśród szans rozwojowych kluczowe znaczenie ma możliwość wykorzystania koncepcji ekomuzeum do integracji zasobów historycznych, przyrodniczych i kulinarnych w jedną spójną narrację. Ważnym kierunkiem jest rozwój agroturystyki i turystyki edukacyjnej, dalsze wykorzystanie marki „Chmielnickie smaki” oraz questingu, a także włączanie się w sieci współpracy regionalnej – od szlaków kulturowych po sieci ekomuzeów. Perspektywiczne są także inwestycje w odnawialne źródła energii, które mogą stać się elementem promocji gminy jako miejsca przyjaznego środowisku.

Zagrożenia związane są przede wszystkim z pogłębiającymi się trendami demograficznymi – depopulacją i starzeniem się ludności – oraz ryzykiem marginalizacji wobec bardziej rozwiniętych ośrodków turystycznych w regionie. Niskie tempo rozwoju bazy noclegowej, uzależnienie od środków zewnętrznych oraz możliwe konflikty między rozwojem turystyki a ochroną dziedzictwa i środowiska stanowią dodatkowe wyzwania.

Zestawienie mocnych i słabych stron z szansami i zagrożeniami prowadzi do wniosku, że Gmina Chmielnik – mimo wyzwań – dysponuje unikalnym kapitałem kulturowym, historycznym i przyrodniczym. Dzięki aktywności społecznej, wielokulturowemu dziedzictwu i dogodnemu położeniu komunikacyjnemu może rozwijać nowoczesne formy turystyki i edukacji. Koncepcja ekomuzeum, łącząca miejsca pamięci, przyrodę i tradycje kulinarne, stanowi szansę na wzmocnienie lokalnej tożsamości i promocję gminy w skali regionalnej i krajowej.

4. Struktura i rola partnerstwa

4.1. Włączenie społeczne na etapie tworzenia dokumentu

W Gminie Chmielnik proces tworzenia koncepcji ekomuzeum rozpoczął się od warsztatu przeprowadzonego w lipcu 2025 roku, który pełnił funkcję spotkania inicjatywnego. Spotkanie to otworzyło cały proces – umożliwiło powstanie partnerstwa lokalnego, wspólne mapowanie zasobów oraz opracowanie wstępnej wizji pętli ekomuzealnej.

W wydarzeniu wzięli udział przedstawiciele wielu środowisk: liderzy społeczni, organizacje pozarządowe, Koła Gospodyń Wiejskich, druhowie z OSP, osoby zajmujące się promocją lokalnego dziedzictwa, lokalni przedsiębiorcy oraz reprezentanci samorządu. Obecni byli m.in. przedstawiciele **Koła Gospodyń Wiejskich „Zakupniki”**, **Koła Gospodyń i Gospodarzy Wiejskich w Lubani**, **Towarzystwa Miłośników Ziemi Chmielnickiej**, a także lokalnych podmiotów gospodarczych – **Baru „Karpik”** i gospodarstwa rybackiego **„Złote Stawy”**.

Organizatorem warsztatu oraz koordynatorem procesu była Fundacja Socjometr – realizator zadania w ramach projektu „Ekomuzeum Białe Ługi”. Fundacja, we współpracy z Lokalną Grupą Działania „Białe Ługi” i koordynatorem wyznaczonym przez gminę, prowadziła działania partycypacyjne, gromadząc propozycje, rekomendacje i opisy zasobów.

Szczegółowy spis organizacji i podmiotów reprezentowanych podczas spotkania inicjatywnego znajduje się w załączniku do koncepcji.

4.2. Partnerstwo lokalne na rzecz muzeum

Warsztaty koncepcyjne w Chmielniku doprowadziły do wyłonienia grupy liderów, którzy będą współpracować na rzecz utworzenia Ekomuzeum. Wśród liderów znajdują się lokalne instytucje i organizacje, w tym w szczególności:

1. Chmielnickie Centrum Kultury,
2. Wydział Rozwoju Gospodarczego Urzędu Miasta i Gminy Chmielnik,
3. KGW „Zakupniki”
4. Bar Karpik
5. Towarzystwo Miłośników Ziemi Chmielnickiej.

Partnerstwo ma charakter inkluzywny i jest otwarte na dookoptowanie kolejnych osób i podmiotów. Realizacja założeń opisanych w kolejnej części dokumentu, które dotyczą przebiegu pętli Ekomuzeum wymaga zresztą włączenia do współpracy nowych aktorów. Część z nich musi jedynie wyrazić chęć włączenia się we wspólną inicjatywę, podczas, gdy inni będą potrzebni do realizacji konkretnych projektów tworzących nowe elementy pętli ekomuzeum. W szczególności do współpracy należy zaprosić:

1. Właściciela Mykwy w Chmielniku,
2. Fundację Świętokrzyskie Drezyny Rowerowe,
3. Nadleśnictwo Chmielnik,
4. Właścicieli gospodarstw agroturystycznych oraz podmioty gospodarcze związane z gastronomią .

Należy podkreślić, że powyższa lista partnerów nie jest zamknięta i może być rozszerzona o wszystkich zainteresowanych lokalnych aktorów gotowych do wsparcia działalności Ekomuzem.

5. Przebieg trasy – opis punktów i atrakcji

5.1. Ogólne założenia Ekomuzeum

Ekomuzeum w mieście i gminie Chmielnik nastawione jest na rozwój obszaru. Oznacza to, że w koncepcji uwzględniono nie tylko już istniejące atrakcje, ale wskazano także punkty, które powinny zostać rozwinięte i w przyszłości wzbogacić pętlę muzeum.

Przyjęto założenie, że nazwa ekomuzeum powinna:

- Pozwalać łatwo zlokalizować pętlę i powiązać ją z konkretnym miejscem,
- Wskazywać na najważniejsze atuty ekomuzeum,
- Budzić skojarzenia z ofertą ekomuzeum.

Największymi atutami miasta i gminy Chmielnik w kontekście tworzenia pętli ekomuzeum są dziedzictwo kulturowe oraz szerokie możliwości uprawiania turystyki. Z tego względu zdecydowano się na nazwę, która uwypukla te walory: „Chmielnicka kraina dziedzictwa i aktywności”.

Część punktów ekomuzeum będzie stale dostępna dla zwiedzających. W wybranych punktach konieczne będzie wcześniejsze umówienie spotkania. Dotyczy to zwłaszcza zajęć warsztatowych. Konieczne będzie stworzenie prostych wskazówek, które umożliwią łatwe zapisywanie się na korzystanie z atrakcji. Wymagać one będą także odpowiedniej promocji.

5.2. Lista i opis punktów

W czasie spotkania warsztatowego mieszkańcy miasta i gminy Chmielnik zidentyfikowali punkty, które wejdą w skład pętli ekomuzeum. Można je podzielić na dwie grupy: już istniejące i udostępnione zasoby i miejsca oraz punkty, które w przyszłości będą mogły dodatkowo wzbogacić ofertę ekomuzeum. Jak zostało to wskazane powyżej, możliwe jest także inne podzielenie dostępnych elementów, tzn. na punkty związane z aktywnością i rekreacją oraz punkty związane z dziedzictwem kulturowym.

1. Rynek w Chmielniku – zabytkowa XIX-wieczna zabudowa. Obiekt „Metro Chmielnik”, czyli punkt informacji turystycznej i przestrzeń wystawowa.
2. Kapliczki – liczne punkty rozsiane po całym obszarze. Zostały one dokładnie skatalogowane i opisane
3. Świetlica w Zreczu Chałupczańskim – możliwość skorzystania z oferty warsztatów dotyczących lokalnego dziedzictwa, które będą prowadzone przez Kółko Gospodyń I Gospodarzy Wiejskich w Zreczu Chałupczańskim "Zakupniki".
4. Zalew Andrzejówka w Śladkowie – miejsce, które łączy w sobie wszystkie motywy przewodnie Ekomuzeum. Dostępne jest tu strzeżone kąpielisko, punkty gastronomiczne oraz infrastruktura do aktywnego spędzania czasu. Miejsce to stwarza nie tylko idealne warunki do rekreacji, ale ma również ofertę edukacyjną. Ścieżka edukacyjna pozwala lepiej poznać lokalną przyrodę. Można z niej skorzystać samodzielnie lub skorzystać z warsztatów prowadzonych przez doświadczonych animatorów. Zalew Andrzejówka będzie bardzo dużym atutem i ważnym punktem Chmielnickej Krainy Dziedzictwa i Aktywności.
5. Pomnik upamiętniający bitwę z Tatarami, która miała miejsce nieopodal Chmielnika 18 marca 1241 roku. To świadectwo długiej, bogatej i burzliwej historii miasta.
6. Kościół świętej Trójcy w Chmielniku – obecna świątynia pochodzi z początków XVI wieku (z przebudową w wieku XIX), ale kościół w tym miejscu istniał już w XIV wieku.
7. Sanktuarium Matki Bożej Loretańskiej w Piotrowicach – historia miejscowości sięga XII wieku a tutejsza parafia powstała w XIV wieku. Sanktuarium ma bardzo bogatą historię, którą warto poznać na miejscu.
8. Ośrodek Edukacyjno-Muzealny „Świętokrzyski Sztetl” im. Majera Małego – obiekt funkcjonuje w dawnej synagodze. Jest tu dostępna wystawa stała oraz organizowane imprezy dotyczące kultury i historii dawnej społeczności żydowskiej.
9. Mykwa w Chmielniku – nowopowstały obiekt osadzony w murach dawnej łaźni żydowskiej. To unikatowe miejsce, które łączy możliwość poznania żydowskiego dziedzictwa oraz skorzystania z oferty gastronomicznej i hotelowej.
10. Cmentarz żydowski w Chmielniku

11. Miejscowość Holendry – jej nazwa zdradza przeszłość związaną z osadnikami holenderskimi. Dawny holenderski cmentarz jest upamiętniony tablicą.
12. Miniaturowa ciuchcia w Suchowoli - upamiętnienie dawnej kolei wąskotorowej.
13. Sędziejowice – kościół św. Jakuba Apostoła oraz zabytkowe pomniki na cmentarzu
14. Jaskinia w Śładkowie Dużym – pomnik przyrody nieożywionej. W okolicy znajdują się także pozostałości morza miocenijskiego, które stanowią atrakcję dla osób zainteresowanych geologią.
15. Jaskinia lubańska – pomnik przyrody nieożywionej.
16. Drezyna rowerowa – potencjalna przyszła atrakcja, rozbudowa atrakcji funkcjonującej już w sąsiedniej gminie.
17. Lasy na zachód od miejscowości Jasień – miejsce z potencjałem do turystyki rowerowej i pieszej.
18. Gospodarstwa agroturystyczne w Śładkowie Małym
19. Bar Karpik w Śładkowie Małym – punkt gastronomiczny z 30-letnią tradycją, który oferuje lokalne ryby.
20. Lubania- pętla rowerowa chmielnicko-pierzchnicka
21. Borzykowa- Diabla Góra
22. Sędziejowice- Lipia Góra
23. Śładków Mały- geo stanowisko wapienie ziarniste, margle miocenu, odstąpienie geologiczne
24. Śładków Duży- odstąpienie geologiczne wapienie , na trasie Sędziejowice-Chomentówek
25. Łągiwniki- zespół dworsko parkowy
26. Śładków Duży- ruiny pałacu

5.3. Układ Ekomuzeum Chmielnicka Kraina Dziedzictwa i Aktywności.

Ekomuzeum to wielka pętla stworzona z mniejszych pętli tematycznych. Odwiedzający będą mogli zwiedzić całość lub wybrać jedną z interesujących ich mniejszych pętli tematycznych:

1. Pętla historyczna: Rynek w Chmielniku, pomnik bitwy z Tatarami, Kościół świętej Trójcy, Sanktuarium Matki Bożej Loretańskiej, „Świętokrzyski Sztetl”, Mykwa, Miejscowość Holendry, Miniaturowa ciuchcia w Suchowoli, kościół św. Jakuba Apostoła, Łągiwniki Zespół dworsko-parkowy, Śładków Duży- ruiny zamku
2. Pętla lokalnych kapliczek
3. Pętla przyrody i aktywności: Zalew Andrzejówka w Śładkowie, Świetlica w Zreczu Chałupczańskim, lasy na zachód od miejscowości Jasień, drezyna rowerowa, jaskinie w Lubani i Śładkowie Dużym, pętla rowerowa chmielnicko-pierzchnicka, Diabla Góra w Borzykowej, Lipia Góra w Sędziejowicach, stanowiska geologiczne w Śładkowie Małym i Śładkowie Dużym

Centralny punkt pętli głównej i pętli tematycznych ulokowany będzie w Chmielniku.

5.4. Lista projektów do realizacji:

1. Stworzenie punktu startowego Ekomuzeum w Lubani, organizacja imprez towarzyszących

2. Stworzenie programu warsztatów w Zreczu Chałupczańskim i uruchomienie systemu zapisów dla zainteresowanych osób,
3. Uruchomienie dreżyny rowerowej,
4. Oznakowanie jaskini w Śladkowie,
5. Utworzenie szlaków pieszych i rowerowych w porozumieniu z nadleśnictwem
6. Remont pomnika bitwy z Tatarami.

6. Plan realizacji koncepcji

Pętla ekomuzeum „Chmielnicka Kraina Dziedzictwa i Aktywności” w Gminie Chmielnik powstała w wyniku wspólnej pracy mieszkańców, przedstawicieli instytucji lokalnych, stowarzyszeń, sołectw, szkół oraz klubów seniora. Dzięki warsztatom udało się zaprojektować trasę prowadzącą przez miejsca pamięci, obiekty kultury, gospodarstwa oraz obszary o wyjątkowych walorach przyrodniczych. Tak powstała spójna narracja o krajobrazie, historii i codzienności tej części Poniidzia. W centrum tej opowieści znalazł się człowiek – jego doświadczenia, praca i więź z miejscem, które współtworzy.

Etap I – Organizacja i partnerstwo

Pierwszym krokiem będzie stworzenie systemu zarządzania pętlą oraz formalizacja współpracy partnerów. Zakłada się powołanie grupy inicjatywnej, która opracuje zasady członkostwa, sposób podejmowania decyzji, rolę koordynatora oraz tryb spotkań. Kolejnym elementem będzie podpisanie porozumienia partnerskiego lub innej formy dokumentu, który usankcjonuje współdziałanie. Przygotowany zostanie regulamin określający obowiązki partnerów oraz procedury aktualizacji koncepcji. Zatwierdzony zostanie także finalny przebieg pętli i lista punktów tematycznych. Równoległe rozpocznie się planowanie źródeł finansowania oraz harmonogramu dalszych działań.

Etap II – Oznakowanie, materiały i promocja

Na kolejnym etapie pętla zostanie wprowadzona do przestrzeni publicznej i informacyjnej. Zrealizowane zostaną m.in.: przygotowanie i montaż oznakowania (tablice, kierunkowskazy, kody QR, symbole graficzne), opracowanie materiałów promocyjnych i edukacyjnych (mapy, ulotki, foldery, publikacje online). Uruchomiona zostanie strona internetowa lub podstrona gminna poświęcona ekomuzeum, a także profil w mediach społecznościowych. Planowane jest również wydarzenie inauguracyjne – wspólny spacer po trasie z udziałem mieszkańców, uczniów i gości. Równoległe partnerzy rozpoczną zbieranie historii mówionych i wspomnień, które wzbogacą narrację punktów. Kluczowym elementem będzie stworzenie identyfikacji wizualnej nawiązującej do lokalnego krajobrazu i tradycji.

Etap III – Animacja, rozwój i trwałość

Po otwarciu pętli zaplanowane są liczne działania animacyjne i edukacyjne. Obejmą one m.in. cykl wydarzeń plenerowych, warsztaty kulinarne i rękodzielnicze organizowane w lokalnych świetlicach,

masarni, piekarni i klubach seniora, a także pikniki rodzinne nad Zalewem i spacery tematyczne z udziałem mieszkańców pełniących rolę przewodników. Pojawią się także objazdy edukacyjne dla nauczycieli oraz działania plenerowe w lasach i miejscach pamięci. Wszystkie inicjatywy będą realizowane w formule współpracy, przy wspólnym wykorzystaniu zasobów.

W dłuższej perspektywie planowane są regularne spotkania partnerstwa, kontynuacja pracy koordynatora, tworzenie zespołów tematycznych (np. ds. promocji, edukacji, infrastruktury) oraz systematyczne pozyskiwanie funduszy z LGD, PROW i innych programów wspierających kulturę i ekologię. Rozwój pętli obejmie wzbogacanie oferty o kolejne punkty, warsztaty czy trasy sezonowe oraz współpracę z innymi inicjatywami i sieciami tematycznymi. Stały monitoring i ewaluacja (ankiety, analizy odwiedzalności, opinie mieszkańców) pozwolą na dostosowanie działań do zmieniających się potrzeb.

Pętla w Gminie Chmielnik ma być strukturą elastyczną i otwartą na nowe pomysły. Jej siłą jest różnorodność krajobrazów, historii i ludzi, która w formule ekomuzeum staje się źródłem atrakcyjnej i trwałej oferty dla lokalnej społeczności i odwiedzających.

7. Lista projektów do realizacji

7.1. Projekty infrastrukturalne

Realizacja koncepcji ekomuzeum „Chmielnicka Kraina Dziedzictwa i Aktywności” wiąże się z koniecznością stworzenia infrastruktury, która pozwoli na czytelne oznaczenie trasy, wyróżnienie poszczególnych punktów oraz zapewnienie odwiedzającym wygodnych warunków korzystania z oferty. Planowane działania obejmują kilka kluczowych elementów:

1. Tablice informacyjne i oznaczenia trasy
Aby ułatwić poruszanie się po pętli, zaplanowano ustawienie jednolitego systemu tablic informacyjnych w każdym punkcie szlaku. Będą one zawierały nazwę miejsca, krótką notkę opisującą jego znaczenie historyczne lub funkcję oraz graficzne symbole wskazujące typ obiektu, np. miejsce pamięci, atrakcja kulturowa czy punkt rekreacyjny. Uzupelnieniem będą proste drogowskazy prowadzące pieszych, rowerzystów i kierowców wzdłuż całej trasy. Tablice zostaną wykonane z solidnych, odpornych na pogodę materiałów, przyjaznych środowisku i estetycznie dopasowanych do krajobrazu.
2. Wiata jako punkt startu i zakończenia trasy
Ważnym elementem będzie budowa wiaty pełniącej rolę miejsca rozpoczynania i kończenia zwiedzania pętli. To tam odwiedzający otrzymają materiały informacyjne, takie jak mapy czy broszury, a także będą mogli wziąć udział w wydarzeniach i warsztatach organizowanych przez lokalne organizacje, liderów i mieszkańców. Wiata stanie się też przestrzenią dla spotkań grup turystycznych, przewodników czy animatorów kultury. Projekt przewiduje zapewnienie łatwego dostępu, w tym dostosowanego do potrzeb osób z ograniczoną mobilnością, oraz wyposażenie obiektu w treści edukacyjne i informacyjne, pozwalające samodzielnie odkrywać dziedzictwo gminy.

Infrastruktura pętli obejmuje więc montaż tablic i oznaczeń, wprowadzenie elementów małej architektury oraz wzniesienie wiaty startowo–finałowej. Rozwiązania te mają nie tylko ułatwić orientację i poprawić komfort zwiedzających, lecz także wzmocnić opowieść ekomuzeum i stworzyć miejsce integracji dla mieszkańców oraz turystów.

7.2. Projekty edukacyjne i promocyjne

Rozwój ekomuzeum „Chmielnicka Kraina Dziedzictwa i Aktywności” opiera się na przygotowaniu spójnej oferty edukacyjnej i promocyjnej, która pozwoli odwiedzającym poznawać dziedzictwo Gminy Chmielnik w sposób praktyczny, aktywny i angażujący. W ramach planowanych działań przewiduje się trzy główne obszary aktywności:

1. Warsztaty i szkolenia

Planowana jest organizacja cyklicznych spotkań i zajęć prowadzonych zarówno na trasie pętli, jak i w lokalnych instytucjach, takich jak Gminny Ośrodek Kultury, świetlice wiejskie czy kluby seniora. Program obejmie warsztaty kulinarne, rękodzielnicze, zajęcia przyrodnicze oraz spotkania poświęcone historii i miejscom pamięci. Warsztaty będą miały charakter międzypokoleniowy, dzięki czemu połączą różne grupy wiekowe i wzmocnią ich zaangażowanie w rozwój narracji ekomuzeum.

2. Materiały edukacyjne i informacyjne

Zostaną przygotowane różnorodne narzędzia wspierające samodzielne odkrywanie trasy. Wśród nich znajdą się: mapy z zaznaczonymi punktami oraz propozycjami tematycznych ścieżek (np. historycznej, krajobrazowej czy kulinarnej), ulotki i foldery prezentujące lokalne zabytki i atrakcje przyrodnicze, a także strona internetowa ekomuzeum z kalendarzem wydarzeń i materiałami multimedialnymi. Ważnym elementem będą również nagrania audio i podcasty, które umożliwią poznawanie lokalnych historii i tradycji bezpośrednio podczas wędrówki.

3. Promocja i komunikacja

Istotną częścią rozwoju pętli będzie prowadzenie działań promocyjnych. Obejmą one aktywną obecność w mediach społecznościowych, uroczyste otwarcie trasy oraz prezentację oferty warsztatowej i edukacyjnej podczas wydarzeń lokalnych. Celem tych działań jest budowanie rozpoznawalności ekomuzeum, zachęcanie mieszkańców i turystów do udziału w inicjatywach oraz wzmacnianie świadomości na temat bogactwa dziedzictwa Gminy Chmielnik.

7.3. Projekty z zakresu turystyki lokalnej i przedsiębiorczości

Ekomuzeum „Chmielnicka Kraina Dziedzictwa i Aktywności” w Gminie Chmielnik ma być przestrzenią wspierającą rozwój lokalnej turystyki oraz przedsiębiorczości, szczególnie w obszarze usług, agroturystyki i gastronomii. Planowane działania obejmują trzy główne kierunki:

1. Promowanie i wyróżnianie produktów lokalnych

Zakłada się stworzenie systemu oznaczeń dla wyrobów powstających na terenie gminy, co

pozwole podkreślić ich autentyczność i wysoką jakość. Certyfikacja będzie wspierać lokalnych wytwórców, promować tradycyjne receptury i zwiększać rozpoznawalność Chmielnika jako miejsca oferującego naturalne i wyjątkowe produkty.

2. Rozwój oferty agroturystycznej i kulinarnej

Gospodarstwa agroturystyczne, restauracje, lokalne piekarnie czy przetwórnice mogą zostać włączone do programu pętli. Dzięki temu odwiedzający będą mieli możliwość uczestniczenia w degustacjach, warsztatach kulinarnych, pokazach dawnych metod wytwarzania żywności, a także korzystania z krótkich pobytów turystycznych. Połączenie walorów krajobrazowych z ofertą gastronomiczną i usługową pozwoli stworzyć spójną propozycję dla turystów.

3. Organizacja wydarzeń plenerowych i cyklicznych

Ważnym elementem inicjatywy będą wydarzenia integrujące mieszkańców i turystów, takie jak pikniki edukacyjne, rodzinne festyny, rajdy rowerowe czy sezonowe święta lokalnych smaków. Spotkania te będą łączyć kulturę, edukację i kulinaria, a jednocześnie staną się okazją do promocji lokalnych producentów i przedsiębiorców.

Całość działań ma na celu pełne wykorzystanie potencjału gminy, poprzez połączenie ochrony dziedzictwa z rozwojem usług i produktów regionalnych. Dzięki temu powstanie atrakcyjna oferta turystyczna, która przyniesie długofalowe korzyści zarówno mieszkańcom, jak i odwiedzającym Chmielnik.

Spis tabel, rysunków

Tabela 2. Partnerzy ekomuzeum 17

Bibliografia

Lokalna Grupa Działania „Białe Ługi”, dokumenty wdrożeniowe w ramach LSR 2023–2027

Fundacja Socjometr – Laboratorium Rozwiązań Społecznych, materiały projektowe i dokumentacja warsztatowa (w tym: zdjęcia mapy, oś czasu, lista uczestników, lista punktów)

Oficjalna strona Miasta i Gminy Chmielnik – [Miasto i Gmina Chmielnik](#)

Vademecum samorządowca – portal SVS GUS – [GUS: Statystyczne Vademecum Samorządowca](#)

Załączniki

Załącznik 1 – Mapa

Załącznik 2 – Lista partnerów

Tabela 1. Partnerzy ekomuzeum

l.p.	Osoba reprezentująca	Nazwa podmiotu
1.		Chmielnickie Centrum Kultury
2.		Wydział Rozwoju Gospodarczego Urzędu Miasta i Gminy Chmielnik
3.		Koło Gospodyń Wiejskich „Zakupniki”
4.		Bar Karpik
5.		Towarzystwo Miłośników Ziemi Chmielnickiej

Źródło: Opracowanie własne